

ÖZET

Okul yaşantısı içindeki bir çocuk için en önemli unsur öğretmendir. Öğretmenler bütün çocuklarda olduğu gibi üstün yetenekli çocuklar için de ahlaki, sosyal, duygusal ve zihinsel değerlerin oluşmasına yardımcı olur, eğitimsel hedefler, yöntemler ve stratejiler belirlerler. Farklı özelliklere ve gereksinimlere sahip olan, üstün yetenekli çocuklara eğitim veren öğretmenlerin etkili olabilmesi, bu çocukların farklılıklarını anlayabilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için farklı olanların eğitimi konusunda olumlu bir felsefi yaklaşımı benimsemesinin yanı sıra, kişilik, mesleki ve öğretmenlik davranışları yönünden bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu yazıda üstün yetenekli çocuklarla çalışan öğretmenlerin sahip olması gereken özellikler ve yaklaşımlar üzerinde durulacaktır.

GİRİŞ

Modern toplumların, bir yandan toplumun bireyin beceri ve yeteneklerini sonuna kadar geliştirme ve kişinin kendi limitlerini yaşama hakkını bireysel hukukunun ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmesi, diğer yandan toplumların ve insanlığın kendini ileri taşıyacak bireylere bugün her zamankinden daha fazla gereksinim duyması, ortalamanın üstünde olan üstün yeteneklileri ayrı bir grup olarak ele almasını zorunlu hale getirmiştir. Üstün yetenekli bu bireylerin yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarını optimal düzeyde karşılamak için ailelerden sonra en büyük görev hiç kuşkusuz ki öğretmenlere düşmektedir. Bu çocuklara öğretmenlik yapacak kişilerin, öncelikle üstün yetenekliler, gelişim ve karakteristik özellikleri, tipleri, yaş grupları ve yeteneklerine göre ihtiyaçlarını bilmesi gerekmektedir.

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN İHTİYAÇLARI

Normal sınıf ortamında üstün yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve tam bir eğitim hizmeti verebilmek için sınıftaki öğretmenin bu çocukların karakteristik özelliklerini tanıması zorunludur. Bu öğrencilerin potansiyel açıdan sınıf arkadaşlarından üç temel boyutta farklılıkları vardır:

1. Öğrenme hızı
2. Öğrenme derinliği
3. Sahip oldukları ilgiler (Marker, 1982)

Normal sınıf ortamında üstün yetenekli öğrencilerin gereksinmelerine cevap verebilecek eğitim programları hazırlamada belirtilen bu özelliklerin dikkate alınması büyük önem taşımaktadır.

Üstün yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarını anlayabilen öğretmenlerin normal sınıf ortamında teşvik edici öğrenme yaşantıları sağlaması mümkündür. Öğretmen farklılaştırılmış bir programa ihtiyaç duyan öğrencileri belirlemiş ve bu öğrencilerin farklı bir yaklaşımla eğitilmesi gerektiğini anlamış ise öğrencilere yardım etmek için programda değişiklikler yapmaya hazırdır. (Parke, 1992)

Sınıf ortamında karşılanması gereken pek çok ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçların belirlenmesi, üstün yeteneklilere yönelik programa büyük katkıda bulunabilir. Sınıf öğretmeni, aşağıda sıralanan yaşantılardan çoğunu sınıf etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirebilir. Yapılan çalışmalar uygun

koşulların ve rehberliğin sağlanması durumunda, üstün yetenekli öğrencilerin daha ilk sınıflarda bile bu temel becerileri kazanabileceğini ortaya koymuştur.

1. NEYİN düşünüleceği değil, NASIL düşünüleceği,
2. NASIL iletişim kurulacağı,
3. Benlik kavramının NASIL geliştirileceği,
4. Problemlerin NASIL çözüleceği,
5. Bağımsız olarak NASIL çalışacağı,
6. Büyük bilgi birikiminin NASIL kullanılacağı,
7. Aşağıdaki sıralamaya benzer özel çalışma becerilerinin NASIL edinileceği,
 - a. Kütüphane sistemi kullanma,
 - b. Bilgisayar veya daktilo ile yazma,
 - c. Tarama amaçlı okuma ve hızlı okuma,
 - d. Taslak hazırlama, özetleme, sentezleme
 - e. Basit bilgisayar dillerini öğrenme,
 - f. ilgili olunan özel bilim dallarının terminolojisini kullanma,
 - g. Basit organizasyonel yapıların bir temeli olarak yaşantıları sınıflandırma (Duneland, 1986)

Yukarıda belirtilen konulardan da anlaşılacağı gibi öğretmen öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir orkestra şefi veya koç gibi fonksiyon göstermek durumundadır. Bu yöntemle sınıfta çeşitli uyarıcılar ve sürekli bir motivasyon sağlanabilir. Bununla birlikte öğretmen de üstün yetenekli öğrencilere öğretmenlik yapmaya dönük motivasyona sahip olmalıdır. Belirli konularda kendisi kadar, belki de kendisinden daha fazla şey bilen öğrenciler karşısında kendisini tehdit altında hissetmeyecek kadar donanımlı olmalıdır. (Parke, 1992)

Üstün yetenekli çocuklar için, sınıf öğretmenleri öğretim görevlerinin yanı sıra ek öğrenim programları hazırlaması gerekir. Sınıfın seviyesi, bu çocukların seviyesinden çok aşağıda kalabilir. Çocukların daha iyi gelişmeleri için aşağıda sıralanan bazı öneriler, öğretmenlere yardımcı olabilir:

- Sınıf öğretmeni, çocuğun çalışma ve ödevlerini sınıfın işlemekte olduğu konularda ve ağırlıkta tutmaya çalışmamalı, onun potansiyeline ve hızına uygun ödevler vermelidir. Daha çok problem çözme tekniğini gerektiren çalışmalara yer vermelidir.
- Tartışma, proje ve dramatizasyon çalışmalarına önem verilmelidir.
- Organize etme, maddelendirme ve analiz etme olanağı veren çalışmalar yaptırılmalıdır.
- Ders sırasında kitabi bilgilerden çok, geniş gözlem ve deneylere yer verilmelidir.
- Öğrenci okul içi ve dışı etkinliklere yönlendirilmelidir.
- Liderliği gerektiren ya da liderliği geliştirmeye fırsat verecek çalışmalara katılması için teşvik edilmelidir.
- Çocuğun başarısı sınıf arkadaşlarının başarı seviyesi ile değil, kendi öğrenme gücü ve hızı ile karşılaştırılmalıdır. Anne ve baba ile işbirliği yapılmalı onlara, çocuklarını ihmal etmeden veya gurura kapılmadan yetiştirmek için, gerekli yaklaşım kazandırılmalıdır.
- Akademik konular için resim, müzik, beden eğitimi gibi dersler ihmal edilmemelidir.

- Çocuğun mevcut yeteneğini kullanma ve geliştirme ihtiyacını karşılayacak bir ortam hazırlanmalıdır.
- Çocuğun başarıları mutlaka ödüllendirilmelidir. Çocuğa tepkisiz duyarsız kalınmamalıdır. Bu çocuğun kendisine ve çevresine güvenini arttıracak ve öğrenme atılımını destekleyecektir.
- Çocuğun soruları cevapsız bırakılmamalıdır. (Tuğrul, 1994; www.geocities.com)

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN ÖĞRETMENLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Üstün yetenekli çocuklarla çalışmak ilgi çekici, heyecanlı ve zevkli bir uğraş olmakla birlikte, bu çocuklarla çalışacak öğretmenlerin mesleki formasyonları yönünden güçlü donanımına sahip olması ve belli kişilik özelliklerini taşıması gerekmektedir.Üstün yetenekli çocuklar, en başta çocuk olmalarına karşın, onları akranlarından ayıran tipik özelliklere sahiptirler. Bu çocukların gelişim ve öğrenme özellikleri, ilgileri, yaşadıkları sorunlar ve duygusal durumları...v.b. özelliklerinin öğretmenler tarafından bilinmesi gerekmektedir. (Metin, 1999)

Öğretmenler, üstün yetenekli öğrenciler için amaç belirler, değerlerin oluşumuna yardım eder, öğretim yöntem ve stratejileri seçer ve belki de en önemlisi öğrencilere model olur. Bununla birlikte Mandell ve Fiscus (1981), üstün yeteneklilere bütün öğretmenlerin öğretmenlik yapmaması gerektiğini ifade etmekte,öğretmenlerin uygun yaklaşım göstermemesi durumunda, üstün yetenekli öğrencilerin düşmanca tutumlar ve küskünlükle tepki verebileceğini gösteren çalışmalardan söz etmektedir. (Akt. Duneland, 1986).

Öğretmenlerin farklı çocuklar ve eğitimleri konusunda göstereceği yaklaşım ve felsefi bakış açısı büyük önem taşımaktadır; çünkü öğretmenin eğitime bakışının öğretim yaklaşımları üzerinde etkisi vardır.

Üstün yetenekli çocuklarla çalışan öğretmenler üstünlüğü sadece "yüksek potansiyel", "yüksek başarı", "yaratıcı güç" olarak düşünmek yerine bu belirtilen özelliklerle birlikte, üstün yetenekli olmanın bazı güçlükleri, yetersizlikleri sorunları da beraberinde getirebileceğini göz önünde tutmalıdırlar. Üstün yeteneği sadece yüksek potansiyel olarak gören öğretmenler dikkatini çocuğun başarısına yönelteceği için onu tüm yönleri ile tanıma ve gereksinimlerine cevap verme fırsatı bulamayacaktır. (akt. Metin, 1999). Strom öğretmenlerin genellikle üstün yetenekli öğrencilerin rehberliğe gerek kalmadan kendi başlarına başarabileceklerini düşünerek bu çocuklara ihtiyacı olan rehberliği yapmadıklarını belirtmektedir.(akt. Sisk, 1987).

Bu nedenle öğretmenlerin "üstün yeteneği", beraberinde ortaya çıkan 'sorunlar ve ihtiyaçlarla" ele almaları gerekmektedir.Ayrıca öğretmen yaklaşımının zararlı olması için mutlaka olumsuz olması gerekmez,aşırı derecede iyimser ve gerçek dışı beklentiler olumsuz tutum kadar zararlıdır.

Üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde başarılı olmuş öğretmenlerin özellikleri üç ana başlık altında incelenebilir:

1. Kişisel özellikler: Üstün yeteneklilere öğretmenlik yapacak kişinin öğrenme konusunda şevkli, eğitimsel yöntemlerde gerçek anlamda yeterli, kıskançlık ve bencillikten arınmış olması gerekir. Ayrıca benlik duyguları güçlü, onurlu ve yüksek iradeli olmalıdır. Kendilerine değer verdikleri kadar başkalarına karşı duyarlı,onlara saygı duyan, destekleyen güvenilir nitelikte insanlar olmaları

gerekir.Normalin üstünde zekâya sahiptirler; ayrıca esprili, esnek ve yeni fikirlere de açıktırlar. Entelektüel, edebi ve kültürel konulara ilgilidirler. Bilgilerini arttırmak, yenilemek için sürekli uğraşırlar. Mükemmeli ararlar, bilinçli davranıp, sorumluluk üstlenirler.

2. Mesleki Yetenekler: Baskıcı ve zorlayıcılıktan ziyade çocuklarla işbirlikçi davranışlar içine girerler. Otoriter tutumdan çok demokratik olmayı tercih ederler. Sonuçlara bakmaktan çok işleyiş üzerinde yoğunlaşırlar. Kuralcı ve gelenekçilikten daha ziyade yenilikçi ve deneyimcidirler. Öğrencilerin kendine ve ortama güven duymalarını sağlar. Öğrenmeye güdülemek için ödül ve takdiri kullanmaktan kaçınmazlar. Belli sonuçlara ulaşmada hızlı davranıp problemleri çöze çöze ilerlerler, sorulara cevap vermek yerine başkalarının cevap vermesini sağlayacak şekilde yöntem uygularlar.

3. Öğretmenlik Davranışları: Üstün yetenekli çocukların öğretmenlerinin davranışlarını incelerken öncelikle felsefi yaklaşımlarını gözlemlemek çok önemlidir; çünkü öğretmenlerin eğitime bakışının, öğretim yaklaşımları üzerinde büyük etkisi vardır. Öğretmenler, üstün yeteneği, yüksek entelektüel potansiyeli, görev azmini, yüksek başarıyı ve yaratıcılığı kapsadığı şekilde gördüğü zaman, üstün yetenekli öğrencilere, ders başarısı odaklı olmak üzere güçlü yönlerini

göz önünde bulunduran bir tutumla yaklaşacaktır. Diğer taraftan, üstün yetenekli öğrenciyi güçlü ve güçsüz yanlarıyla birlikte ele alan öğretmenler; öğretime, öğrenciyi merkez alarak yaklaşacaktır. (Sisk, 1987; Metin, 1999,www.geocities.com) Yukarıda belirtilen özelliklerin tamamı aday öğretmende olmasa bile bunlar zaman içinde ve belli bir eğitimin sonucu kazanılabilir. Bir kısmının oluşması da zaman ve tecrübeye bağlıdır. Genelde belli bir süre mesleki tecrübe olması ve bu süre zarfında edinilen deneyimler, elde edilen sonuçlar, üstün yetenekli çocukları eğitecek öğretmenlerin seçiminde önemli bir kriter olarak kabul edilebilir.

Bununla birlikte üniversitelerin ilgili bölümlerince uygulanacak ve bu sahada son gelişmeleri ve çalışmaları aktaracak, öğrenciyi iyi tanınması ve yönlendirmesini kolaylaştıracak seminer, sertifika programı ya da master – doktora türü programlar bu sahaya girecek öğretmenlerin yetiştirilmesinde alınabilecek önlemlerdir.

Ayrıca öğretmenlerin belli bir konuda grup dinamiği becerileri, ileri düzeyde teknik ve stratejiler kullanması, araştırma eğitimine yer vermesi ve bilgisayar bilimlerine ilişkin bilgi sahibi olması türünde mesleki özellikleri düzenlenen hizmet içi eğitimler yoluyla geliştirilmesi gereklidir. (Akt. Duneland 1986,www.geocities.com).

SINIFTA ÖĞRETMENİN ROLÜ

Bir sınıfta öğretmenin en önemli görevleri öğrencileri teşvik etmek ve hareket serbestliği sağlamaktır. Üstün yeteneklilerin, aşırı merak, yüksek motivasyon araştırma, orijinal fikirler üretme, duyarlılık, problem çözme ve yaşlılarından daha önce öğrenme yetenekleri göz önüne alındığında, teşvik edici ve hareket serbestliği sağlayan öğretmenlerin bu çocuklar için en cazip öğretmenler olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Öğrencilerin yeteneklerini geliştirmek ve yetenekli öğrencilere uygun eğitimi vermek farklı şeylerdir Yetenekli öğrenciler değişik ilgi alanlarına; öğrenme hızlarına ve derinliklerine uygun öğrenim yaşantılarına gereksinim duyarlar. Bu çocuklara uygulanacak programlar ezberleme ve bilgi

edinmenin ötesinde düşünme becerilerini geliştirme ve edindikleri bilgiyi işleme fırsatı sağlamalıdır. Çocuklar en etkin olarak katkılarına değer verilen sınıf ortamında öğrenirler.

Yapılan çalışmalar bu çocukların eğitiminde "soru sorma ve cevap verme"nin özel bir önemi olduğuna işaret etmektedir. Sorulan soruların şekli ve verilen cevaplar öğrencinin kendine güvenini ve ortama katılımını etkiler. Öğretmenler çocukların sordukları soruları tatmin edici düzeyde cevaplamalıdır, bu çocuklar için yüzeysel cevaplar yeterli değildir. Soruların ayrıntılı ve derinlemesine cevaplandırılması uygundur. Çocukların sorularının cevaplandırılması kadar onların soru sorma becerilerinin geliştirilmesi de önemlidir. Öğretmenler üstün yetenekli öğrenciler de dahil olmak üzere bütün öğrencilerin soru sormada uzman olmalarını sağlamalı, problem çözme ve karmaşık düşünmeyi geliştirme konusunda çaba sarf etmelidirler. Etkili soru sorma becerisini kazandırmak için; öğretmenler iyi soru sormanın yollarını öğretmeli ve karmaşık düşünme için soru oluşturma tekniklerini bilmelidirler. İyi bir soru, öğrenmeyi artırıp, birçok soruyu da ortaya çıkarmalı ve cevap bulma isteği yaratmalıdır.

Öğretmenler üstün yetenekli çocuklardan beklentilerini gerçekçi düzeyde tutmalıdırlar. Üstün yetenekli bir çocuk tüm alanlarda aynı düzeyde gelişme göstermeyebilir. Çocuğun yetenekli olduğu alanı dikkate alarak diğer alanlarda da benzer düzeyde performans beklememelidir. Bu yüksek beklentiye uygun davranmamaktan dolayı öğrenci kaygıya düşüp, yetersizlik duyar ve özgüvenini yitirebilir. Bazı durumlarda da üstün yetenekli öğrenciler performanslarına uygun başarı gösteremeyebilirler. Öğretmen bunun nedenini mutlaka irdelemelidir. Başarısızlığa neden olan problemi mutlaka araştırıp bulmalı ve uygun önlemleri almalıdır. Göz ardı edilen ya da farkına varılamayan problemler, öğrencinin okul ortamına karşı ilgisinin kaybolmasına, ileri aşamada sosyal izolasyona neden olabilecek boyutlara ulaşabilir.

Öğretmenler uygun eğitim ortamı sağlamadıkları ve uygun yaklaşım gösteremedikleri takdirde, üstün yetenekli çocukların düzenli sınıf programını başarsalar bile yeteneklerini geliştiremeyecekleri ve kullanamayacakları gerçeğini akıldan çıkarmamalıdırlar. (Sisk, 1987, Painter, 1996; akt. Metin, 1999)

SONUÇ

Üstün yetenekli çocukların, yeteneklerinin üst düzeyde geliştirilebilmesi için öğretmenlere büyük görevler düştüğü göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu nedenle öğretmenlerin öncelikli olarak bu çocukların gelişim ve ayırt edici özelliklerini bilmeleri ve uygun yaklaşımlar geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır. Üstün yetenekli çocukların sahip oldukları ilgiler, öğrenme hızı ve derinliği bakımından diğer çocuklardan farklı olmaları, öğretmenlerin sınıf ortamında program planlama, uygulama ve değerlendirmede bazı önlemler almasını gerektirmektedir.

Bu gereklilikler, üstün yetenekli çocuklara öğretmenlik yapacak kişilerin kişilik özellikleri, mesleki ve öğretmenlik davranışları bakımından bazı özellikler ve donanımlara sahip olmasını beraberinde getirmektedir. Öğretmen yetiştiren programlarda ve daha sonra uygulanacak seminer, yüksek lisans ve benzeri programlarda, üstün yetenekli çocukların eğitiminde etkili öğretmenlik yapabilmek için gerekli mesleki donanım ve öğretmenlik davranışları kazandırılırken, üstün yetenekli çocuklara

ve eğitimlerine "olumlu felsefi bakış açısı" geliştirmek, öğretmen yetiştirmede en temel amaç olmalıdır.

KAYNAKLAR

Duneland S. (1986). Gifted Education Handbook. Chesterton. Indiana. Maker, C.J. (1982). Curriculum Development for the Gifted. Apsen System Corporation, Rockville.

Metin, N. (1999). Üstün Yetenekli Çocuklar. Öz Aşama Yayınları; Ankara.

Parker B.N. (1992). Challenging Gifted Students in the Regular Classroom. ERIC Clearinghouse on Handicapped and Gifted Children Reston, Va.Sisk, D. (1987).

Creative Teaching of the Gifted, Mc Graw – Hill Book Company, Printed in USA.

Tuğrul, B. (1994). Okul Öncesi Dönemde Üstün Yetenekli Çocukların Tanılanması ve Eğitimleri. Edit: fi. Bilir "Okulöncesi Eğitimcileri için El Kitabı". YAPA,istanbul.

http://www.geocities.com/akirt2002/ozelegitim_ustun_zekâlilar.htm

Nilgün Metin

Elif Dağlıoğlu